

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра всесвітньої історії**

**Методичні рекомендації до семінарських занять
з освітньої компоненти
«Основи демократії та громадянське суспільство»**
для здобувачів освіти факультету історії, права та публічного управління.

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2026

УДК 321.7:316.334.3(477)(073.8)

М 25

Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 27 березня 2026 р.)

Рецензенти:

Андрій Шевчук – доктор історичних наук, професор кафедри Міжнародних відносин і політичного менеджменту Державного університету «Житомирська політехніка», професор.

Вікторія Панченко – голова Центру науки, голова циклової комісії гуманітарних та природничих дисциплін ВСП «Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету», кандидат історичних наук, викладач вищої категорії, викладач-методист.

Ольга Рудницька – кандидат юридичних наук, завідувачка кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка, доцент.

М 25 Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої компоненти «Основи демократії та громадянське суспільство» для здобувачів освіти факультету історії, права та публічного управління / Укладач: О. Маркевич. Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2026. 38 с.

У методичних рекомендаціях для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з освітньої компоненти «Основи демократії та громадянське суспільство» вміщено розподіл навчального часу за темами курсу, теми і плани семінарських занять, поточні контрольні запитання, тестові завдання, список рекомендованої літератури та першоджерел.

УДК 321.7:316.334.3(477)(073.8)
©Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2026

ЗМІСТ

Вступ	4
Розподіл навчального часу за темами та видами роботи.....	6
Список рекомендованої літератури до ОК	7
Методичні рекомендації до семінарських занять	11
Питання на залік	31
Тестові завдання з ОК «Основи демократії та громадянське суспільство.....	33

ВСТУП

Вивчення освітньої компоненти «Основи демократії та громадянське суспільство» є важливим для підготовки майбутнього вчителя історії та громадянської освіти. Вона формує глибоке розуміння принципів демократії, прав людини та функціонування громадянського суспільства. Здобуті знання допоможуть майбутньому учителю виховувати в учнів активну громадянську позицію та відповідальне ставлення до суспільних процесів. Освітня компонента розвиває критичне мислення, уміння аналізувати політичні й соціальні явища. Вона сприяє усвідомленню ролі громадянина в демократичній державі та значення участі в суспільному житті. Також курс забезпечує методичну основу для викладання громадянської освіти відповідно до сучасних освітніх стандартів. У результаті майбутній фахівець здатний врахувати історичні уроки для виховання активного громадянина.

Мета вивчення освітньої компоненти: сформувати у майбутніх вчителів історії та громадянської освіти комплексні знання про еволюцію демократичних процесів в Україні, функціонування демократичних інституцій та принципів, основи демократичного суспільства та його фундаментальні цінності, а також педагогічні компетентності для виховання громадянсько активної молоді, здатної до свідомої участі в демократичному врядуванні на всіх рівнях суспільно-політичного життя та утвердження демократичних цінностей у суспільстві.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти «Основи демократії та громадянське суспільство» є:

- забезпечити аналіз здобувачами головних понять і категорій демократії з метою формування термінологічної бази для майбутньої педагогічної діяльності;
- сформувати розуміння демократії як цілісної системи з урахуванням особливостей розвитку українського суспільства та його історичних трансформацій;
- розкрити розуміння сучасних демократичних цінностей західноєвропейської цивілізації та їх адаптації в українському контексті;
- сформувати навички критичного аналізу історичних та сучасних демократичних процесів в Україні для їх подальшого представлення у навчальному процесі;
- підготувати до виховання громадянських компетентностей учнів через розуміння ролі демократичних інституцій у суспільному житті;
- забезпечити розуміння специфіки українського демократичного транзиту в контексті європейських та світових демократичних процесів;
- сформувати здатність до організації освітньої діяльності, спрямованої на активізацію громадянської позиції молоді та її залучення до демократичного врядування, набуття практичних навиків організації демократичного середовища у ЗЗСО (учнівське самоврядування).

Результати навчання: Знати: визначення демократичного врядування; систему демократичних цінностей західноєвропейської цивілізації, особливості розвитку демократії в Україні на різних історичних етапах, специфіку українського демократичного транзиту, європейські моделі демократії.

Інституційні аспекти: структуру та функції демократичних інституцій в Україні, механізми громадянського суспільства та участі громадян, принципи функціонування учнівського самоврядування.

Вміти: критично аналізувати історичні та сучасні демократичні процеси в Україні, оцінювати ефективність функціонування демократичних інституцій, співставляти український досвід з європейськими та світовими практиками, проводити порівняльний аналіз демократичних систем європейських країн. Набути практичних вмінь: організувати демократичне середовище у закладі загальної середньої освіти, впроваджувати практики учнівського самоврядування, створювати умови для розвитку громадянської активності молоді, залучати учнів до демократичного врядування на шкільному рівні. Виховувати в учнів демократичні цінності та активну громадянську позицію, розвивати критичне мислення щодо суспільно-політичних процесів, мотивувати до участі в громадському житті, формувати розуміння спільних європейських цінностей, розвивати міжкультурну компетентність через призму європейського різноманіття, виховувати відповідальність за демократичні процеси на різних рівнях.

Методи викладання: Курс поєднує лекції, семінарські дискусії та широкий спектр активних і орієнтованих на студента методів навчання, спрямованих на розвиток практичних навичок, критичного мислення та педагогічної компетентності. Викладання поєднує традиційні лекції з участю студентів, запитаннями та дискусіями на основі проблем, сприяючи глибшому розумінню демократичних концепцій.

Методи навчання: Метод аналізу конкретних ситуацій, дебати та структуровані дискусії з актуальних питань, таких як «Пряма проти представницької демократії: переваги та обмеження» або «Обмеження прав людини в умовах воєнного стану: необхідність чи загроза?». Ці заходи розвивають навички аргументації, повагу до плюралізму та здатність працювати з різними точками зору. Симуляційні вправи, спрямовані на підготовку майбутніх вчителів до ефективною роботи зі школярами, зокрема до сприяння громадянській участі та організації демократичних практик у класі (наприклад, самоврядування учнів). Невеликі дослідницькі проекти, в яких студенти аналізують та порівнюють системи місцевого самоврядування в Україні та державах-членах ЄС. Це допоможе розвинути дослідницьку грамотність та заохотить до порівняльного аналізу європейських реалій. Робота з нормативно-правовими актами, сприяє розвитку здатності інтерпретувати нормативно-правові бази та застосовувати їх в освітньому та громадянському контексті.

Ці методи в сукупності забезпечать набуття студентами теоретичних знань про демократію та громадянську культуру, розвиток компетентностей, необхідних для якісного викладання, активної громадянської позиції та просування демократичних цінностей у середній освіті.

Список в джерел та літератури до ОК:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата перегляду 28.12.2025).
2. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 9 квітня 2015 року № 317-VIII *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text> (дата перегляду 28.12.2025).
3. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії: Закон України від 21 березня 2023 року № 3005-IX *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата перегляду 28.12.2025).
4. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата перегляду 28.12.2025).
5. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата перегляду 28.12.2025).
6. Декларація прав дитини, проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року. URL: <https://chl.kiev.ua/default.aspx?id=331> (дата перегляду 28.12.2025).
7. Загальна декларація прав людини: ухвалена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата перегляду 28.12.2025).
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ухвалена в Римі 4 листопада 1950 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата перегляду 28.12.2025).
9. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата перегляду 28.12.2025).
10. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата перегляду 28.12.2025).
11. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата перегляду 28.12.2025).
11. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата перегляду 28.12.2025).
13. Стратегія національно-патріотичного виховання, затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 року №286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата перегляду 28.12.2025).

14. Віннічук О.В. Історія і теорія демократії : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Рута, 2015. 155 с.
15. Історія держави та права України : навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2017. 568 с.
16. Мельник Л. А. Європейський досвід ефективної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 119–124. DOI: [10.32702/2306-6814.2019.4.119](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.4.119)
17. Руденко О. М., Козюра І. В., Ткаленко Н. В., Маргасова В. Г. Історія та теорія місцевого самоврядування : навч. посібн. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 226 с.
18. Дейвід Я. Місцеве самоврядування в країнах Скандинавії та Балтії. SKL International, 2020. 84 с.
19. Каращук А. М., Каращук М. Г. Легітимність державної влади в сучасній Україні. *Політологічний вісник*. Вип. 93 (2024). С. 124-137. DOI 10.17721/2415–88IX. 2024.93.124-137
20. Доморослий В. І. Основи демократії (для студентів неспеціальних факультетів усіх форм навчання): Навчальний посібник. Умань ВВЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський М.М.»), 2021. 158 с.
21. Громадянське суспільство : курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / уклад. Т. М. Борко. Миколаїв : МНАУ, 2023. 153 с.
22. Шахрай В. М. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства. *Політика*. 2008. С. 123-134. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/04/123-134_no-2_vol-25_2008_UKR.pdf (дата перегляду 28.12.2025).
23. Киридон А. Європейська ідентичність: структурування смислового простору. URL: <http://doi.org/10.17721/2524-048X.2015.02.26-53>
24. Мак-Комбс М. *Встановлення пріоритетів: мас-медії і громадська думка* / Пер. з англ. Київ : К.І.С., 2007. 256 с.
25. Калашнікова Л. В., Черноус Л. С. Світові соціологічні дослідницькі центри та служби: інформаційна довідка. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Соціологія і політичні науки*. 2016. Т. 21. Вип 1. (24). С. 28–37.
26. Міщенко М. Громадська думка існує, але чи завжди її можна виявити. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 3. С. 149–160.
27. Arnold-Forster T. Walter Lippmann and Public Opinion. *American Journalism*. 2023. Vol. 40. № 1. P. 51–79.

Додаткова література:

1. Головатий М. Демократія: історія, теорія, практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та аспірантів-політологів. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 230 с.
2. Бабін Б. В. Права людини та громадянське суспільство : навч. посібн. для студ. вищих навч. Закладів. Одеса : Фенікс, 2014. – 320 с
3. Бандурка О. Древаль Ю. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток: монографія. Харків, 1999. 133с.

1. Біленчук П. Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування. Муніципальне право. Київ, 2000.
2. Богашева Н. Ключковский Ю. Еволюція виборчої системи в Україні. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 1. С. 42–49.
3. Васильченко О. Ю. Історичні передумови та тенденції становлення інституту народного представництва як фактора розвитку державного устрою України. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія «Управління». Київ, 2013. Вип. 4. С. 237–247.
4. Гірняк М. Європейська хартія місцевого самоврядування в правовому полі України: аналіз ситуації. *Людина і політика*. 2001. № 3.
5. Даниленко В. Особливості радянського парламентаризму в Україні (друга половина ХХ ст.). *Історія України: маловідомі імена, події, факти. Зб. статей / Голов. ред. О.П. Реєнт*. Київ, Ін-т історії України НАН України, 2010. Вип. 36. С.88–125.
6. Єрмалаєв В.М. Вищі представницькі органи влади в Україні (історико-правове дослідження). Харків: Право, 2005. 272 с.
7. Єкельчик С. Перший кандидат і його вірні діти: як висували в депутати в повоєнному Києві. *Histor!anS.in.ua*. 2014. 20 жовтня. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1302-serhii-yekelchyk-pershuyi-kandydat-i>
8. Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі. Теоретико-правовий аспект. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 348 с.
9. Ільницький В. Вибори до Верховних рад СРСР (1946 р., 1950 р.) і УРСР (1947 р., 1951 р.) як одна із форм радянзації у Карпатському краї ОУН. *Дрогобицький краєзнавчий збірник / [ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), Л. Винар, Л. Войтович, Г. Гмітерек та ін.]*. Вип. XVI. Дрогобич: «Коло», 2012. С. 361–383.
10. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування: Навчальний посібник. Київ, 2001.
11. Кульчицький С. Становлення радянської політичної системи. Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету / Голов. ред. Ф.Г. Турченко. Запоріжжя: Просвіта, 2008. Вип. XXIII: Політична еліта в історії України. С.4–38.
12. Маркевич О. В. Місцеве самоврядування в Україні: європейський досвід та українські реалії. *Літописець: Збірник тез за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції» (м. Житомир, 26–27 листопада 2015 року)*. Житомир, 2016. Вип. 11. С. 20-23.
13. Маркевич О. В. Волинське дворянське депутатське зібрання в системі станового самоуправління. *Літописець : Збірник V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції» (м. Житомир, 7 грудня 2017 року)*. Житомир, 2018. С. 32-35.
14. Модельна навчальна програма «Громадянська освіта. 6–9 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин

I. 3.). URL:

https://drive.google.com/file/d/1eKB5w3v_D_NAhUf2BkI11uolKc8VAy4b/view

15. Стародубець Г. Місіонери червоної влади (партійно–радянська номенклатура західноукраїнських областей в 1944 – на поч. 1946 рр.). Житомир: «Полісся», 2016. 348 с.

16. Стасюк О. Питання легітимності радянських виборчих кампаній повоєнного періоду в західноукраїнських областях. *Актуальні питання публічного та приватного права у контексті сучасних процесів реформування законодавства: матеріали Міжнародної науково–практичної конференції, м.Херсон, 14–15 квітня 2017 р.* Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С.16–20.

17. Шевчук А., Маркевич О.В. Справник у системі управління Волинською губернією (кінець XVIII – 1860-ті рр.). *Емінак: науковий щоквартальник.* 2022. Vol. 3 (39). С. 9-25. (Scopus).

18. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави: Монографія. Харків: Видавництво “ФІНН”, 2009. 216 с.

Інтернет-ресурси:

Вільна доступна пошукова система, яка індексує повний текст наукових публікацій всіх форматів і дисциплін Google Scholar. - Режим доступу: <https://scholar.google.com.ua>

Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

World Digital Library. - Режим доступу: <https://www.wdl.org/en/>

Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка[Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://irbis.zu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe

Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ І.

Демократія та формування громадянського суспільства

Семінарське заняття №1: Форми здійснення народовладдя

Мета: Сформувати у здобувачів цілісне розуміння принципів народовладдя в Україні, розкрити механізми реалізації прямої та представницької демократії, з'ясувати особливості проведення референдумів та роль учнівського самоврядування у формуванні демократичної культури.

ПЛАН

1. Суть і зміст народовладдя в Україні.
2. Форми здійснення безпосередньої (прямої) демократії, її характерні ознаки.
3. Поняття і форми представницької демократії.
4. Поняття референдуму, його види і порядок проведення.
5. Загальні збори здобувачів у закладах освіти. Статут школи / класу.

Основні поняття: народовладдя, пряма демократія, представницька демократія, референдум, види референдумів, учнівське самоврядування.

Завдання для виконання: У разі відсутності здобувача на занятті виконані письмово завдання надіслати на електронну пошту oksanamarkevich@ukr.net

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Проаналізуйте зміст Модельної навчальної програми. На яких темах з історії піднімаються питання демократичного суспільства?

Модельна навчальна програма:

Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин І. З. «Громадянська освіта. 6–9 клас» для закладів загальної середньої освіти. **Доступно за посиланням:**

https://drive.google.com/file/d/1eKB5w3v_D_NAhUf2BkIl1uolKc8VAy4b/view?pli=1

4. Опрацюйте конспект Уроку з Громадянської освіти для учнів 8 класу. Виконайте письмово десять задач вкінці конспекту. **Доступно за посиланням:**

https://docs.google.com/document/d/1TSaaGaXOYLOd9pD_rg_sBaBfNLEQa7TlZ/edit?usp=sharing&oid=111231722402638516534&rtpof=true&sd=true АБО СКАНУЙТЕ QR-КОД

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Що означає термін *народовладдя*?

2. Що означає безпосереднє (*пряме*) народовладдя?
3. Яка виборча система діє в сучасній Україні?
4. На яких демократичних принципах ґрунтується виборче право України? Проаналізуйте: Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
5. Назвіть основні стадії виборчого процесу в Україні, їх зміст.
6. Що таке референдум, які є його види?
7. Ким призначається всеукраїнський референдум?
8. Який порядок призначення референдуму за народною ініціативою?

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на перше питання, слід розкрити конституційні засади народовладдя в Україні, зокрема положення статті 5 Конституції про те, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ. Проаналізувати, яким чином народ реалізує свою владу на практиці: через вибори, референдуми, громадські ініціативи. Навести конкретні приклади участі громадян у прийнятті важливих державних рішень.

Висвітлюючи друге питання, необхідно визначити основні форми прямої демократії: референдум, вибори, загальні збори громадян, народна ініціатива, громадські слухання, електронні петиції. Охарактеризувати кожен форму, виявити її особливості та механізми реалізації. Визначити характерні ознаки безпосередньої демократії: пряма участь громадян, обов'язковість рішень, колективне волевиявлення. Порівняти ефективність різних форм прямої демократії, навести приклади їх застосування на місцевому та загальнодержавному рівнях.

Висвітлюючи питання про поняття і форми представницької демократії, проаналізувати систему представницької влади в Україні. Розкрити роль Верховної Ради як єдиного органу законодавчої влади, місцевих рад як органів місцевого самоврядування. Пояснити механізм виборів народних депутатів та депутатів місцевих рад. Визначити переваги та недоліки представницької демократії порівняно з прямою. Навести конкретні приклади роботи представницьких органів влади, їхньої взаємодії з виборцями.

Відповідаючи на четверте питання, слід з'ясувати правову природу референдуму як форми безпосереднього народовладдя. Розглянути класифікацію референдумів: всеукраїнські та місцеві, обов'язкові та факультативні, консультативні тощо. Детально вивчити процедуру призначення та проведення референдуму згідно з Конституцією України. Проаналізувати вимоги до питань, які можуть виноситися на референдум. Навести приклади проведення референдумів в Україні та інших демократичних країнах, оцінити їхнє значення для розвитку демократії.

При підготовці до п'ятого питання важливо усвідомити роль учнівського самоврядування як школи демократії. Розкрити порядок скликання та проведення загальних зборів учнів, їхні повноваження щодо вирішення питань шкільного життя. Проаналізувати зміст та структуру статуту навчального закладу, визначити права та обов'язки учнів. Оцінити довгострокове значення

участі у шкільному самоврядуванні для формування активної громадянської позиції. Обговорити власну участь (якщо така була) в учнівському самоврядуванні.

Семінарське заняття №2-3: Громадянське суспільство та права людини (4 год.)

Мета: Сформувати у здобувачів комплексне розуміння громадянського суспільства як основи демократичної держави, розкрити сутність та класифікацію прав людини, з'ясувати механізми їх захисту в Україні, усвідомити значення цифрових прав та особливості правового статусу дитини в сучасному суспільстві.

ПЛАН

1. Поняття, ознаки громадянського суспільства.
2. Структура громадянського суспільства.
3. Ознаки та функції громадянського суспільства.
4. Особисті та політичні права людини.
5. Економічні, культурні та соціальні права людини
6. Доступ до публічної інформації. Електронне урядування та цифрові права
7. Права дитини. Права та обов'язки учнів

Основні поняття: громадянське суспільство, структура громадянського суспільства, права людини, особисті (громадянські) права, політичні права, економічні права, соціальні права, культурні права, публічна інформація, електронне урядування, цифрові права, права дитини, учнівське самоврядування.

Завдання для виконання: У разі відсутності здобувача на занятті виконані письмово завдання надіслати на електронну пошту oksanamarkevich@ukr.net

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних понять.
3. Ознайомтеся зі змістом відеоуроку 8 клас.

Громадянська освіта. Поняття про права, свободи та законні інтереси людини. **Доступно за посиланням:**
<https://www.youtube.com/watch?v=U9no3MwpgFQ> АБО
СКАНУЙТЕ QR-КОД

4. Проаналізувати один із міжнародних документів з прав людини (Загальна декларація прав людини, Конвенція про права дитини) та виписати 5-7 ключових, на Вашу думку, прав. Підготувати коротку презентацію.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Назвіть основні інститути громадянського суспільства та охарактеризуйте роль кожного з них.
2. Які функції виконує громадянське суспільство в демократичній державі?
3. У чому полягає різниця між особистими та політичними правами людини? Наведіть приклади.
4. Які механізми захисту прав людини існують в Україні та на міжнародному рівні?
5. Яким чином громадяни можуть отримати доступ до публічної інформації в Україні?
6. Назвіть основні електронні сервіси для громадян в Україні. Чи був досвід користування електронними сервісами?
7. Як співвідносяться права та обов'язки учнів у навчальному закладі?
8. Чи можуть права однієї людини обмежувати права іншої? Обґрунтуйте свою відповідь.

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на перше питання, студенти мають розкрити еволюцію поняття «громадянське суспільство» від античності до сучасності (при цьому можна використати знання з курсу «Історія Стародавнього Світу»). Пояснити, чому громадянське суспільство є необхідною умовою існування демократії. Визначити основні ознаки громадянського суспільства: плюралізм думок та інтересів, самоорганізація громадян, незалежність від держави, добровільність участі, правова захищеність. Проаналізувати співвідношення громадянського суспільства та держави, виявити механізми їхньої взаємодії. Навести конкретні приклади прояву громадянського суспільства в Україні, зокрема під час Революції Гідності та в період воєнного стану (російсько-української війни).

У відповіді на друге питання проаналізувати структуру громадянського суспільства. Охарактеризувати роль громадських організацій (правозахисних, екологічних, благодійних), професійних об'єднань та профспілок, релігійних організацій, засобів масової інформації, освітніх та культурних установ. Які рішення Профспілки працівників освіти і науки України Вам відомі? Пояснити роль сім'ї як первинної ланки громадянського суспільства. Визначити місце та значення волонтерського руху, неформальних ініціативних груп. Порівняти розвиток окремих інститутів громадянського суспільства в Україні та розвинених демократіях, виявити спільне та відмінне.

При підготовці до третього питання детально проаналізувати ключові ознаки зрілого громадянського суспільства: високий рівень правової культури громадян, розвинена мережа недержавних організацій, ефективні механізми громадського контролю, свобода слова та інформації. Розкрити основні функції громадянського суспільства: захисну (захист прав та інтересів громадян), контрольну (контроль за владою), комунікативну (забезпечення зв'язку між державою та громадянами), інтеграційну (об'єднання громадян навколо спільних цілей), виховну (формування громадянської культури). Навести конкретні приклади реалізації кожної функції в українських реаліях.

Відповідаючи на питання про особисті та політичні права людини, слід з'ясувати сутність особистих (громадянських) прав як основи всіх інших прав

людини. Детально розглянути право на життя, свободу та особисту недоторканність, недоторканність приватного життя, свободу пересування, свободу думки та совісті. Охарактеризувати політичні права: виборче право (активне та пасивне), право на об'єднання в політичні партії та громадські організації, право на мирні зібрання, право на звернення до органів влади. Проаналізувати конституційні гарантії цих прав в Україні. *Підняти дискусію / обговорення про можливі обмеження прав людини в умовах воєнного стану та їхню правову обґрунтованість* (Н-д.: право на вибір вільного місця проживання, пересування тощо). Повторити «золоті правила» проведення дискусії. Навести приклади порушень особистих та політичних прав та способи їх захисту.

Відповідаючи на п'яте питання, необхідно розкрити зміст економічних прав: право на працю та вільний вибір професії, право на підприємницьку діяльність, право приватної власності, право на страйк. Охарактеризувати соціальні права: право на соціальний захист, достатній життєвий рівень, житло, охорону здоров'я, безпечне довкілля. Проаналізувати культурні права: право на освіту, доступ до культурних цінностей, свободу творчості, захист інтелектуальної власності. Визначити роль держави у забезпеченні цих прав. Порівняти стандарти реалізації соціально-економічних прав в Україні та країнах ЄС. За можливості оцінити виклики, з якими стикається Україна у забезпеченні цих прав в умовах війни.

При підготовці до шостого питання детально вивчити Закон України «Про доступ до публічної інформації», механізми подання запитів на інформацію та строки їх розгляду. Розкрити принципи відкритих даних та їхнє значення для боротьби з корупцією. Проаналізувати розвиток електронного урядування в Україні: *портал Дія*, електронні петиції, системи електронного документообігу. Охарактеризувати цифрові права людини: право на доступ до Інтернету, захист персональних даних, цифрову ідентичність, кібербезпеку. *Пояснити, яким чином цифровізація змінює взаємодію громадян та держави*. Навести конкретні приклади використання електронних сервісів для реалізації прав громадян. Розглянути загрози у цифровому просторі та способи захисту від них.

Готуючись до питання про права дитини, а також права та обов'язки учнів, проаналізувати Конвенцію ООН про права дитини як основний міжнародний документ у цій сфері. Розкрити основні групи прав дитини: право на життя та розвиток, право на захист від насильства та експлуатації, право на участь у прийнятті рішень, що стосуються дитини. Детально вивчити права учнів згідно із Законом України «Про освіту» (2017 р.). Вміти аналізувати право на якісну освіту, повагу до гідності, безпечне освітнє середовище, участь в учнівському самоврядуванні. Охарактеризувати обов'язки учнів: виконувати навчальний план, поважати права інших. На основі власного досвіду спробувати оцінити стан дотримання прав дітей у вашому навчальному закладі та запропонувати, якщо це можливо, шляхи їх кращого забезпечення. Розглянути роль Уповноваженого Президента з прав дитини та інших інституцій у захисті прав дітей. Назвати особу, яка виконує ці обов'язки сьогодні?

Семінарське заняття №4-5: Демократичні традиції в українській історії

Мета: Сформувати у здобувачів розуміння розвитку та еволюції демократичних традицій на українських землях, виявити суперечності між декларованими і реальними демократичними принципами в радянську добу, а також дати майбутнім учителям знання про ідейні засади становлення та розвитку демократичних традицій в Україні для подальшого формування у школярів громадянської свідомості, відповідальності та поваги до демократичних цінностей.

ПЛАН

1. Вічеві традиції Київської Русі
2. Козацькі традиції самоврядування і військової демократії. Виборні посади Запорізької Січі.
3. Демократичні ідеї в політичній думці України XIX ст. – поч. XX ст. Обмеження політичних прав в період «довгого XIX ст.». (Станове суспільство)
4. Демократичні ідеї в роки української революції. Питання держаних перетворень в Універсалах Центральної Ради. Конституція УНР.
5. Радянські конституції 1919, 1929, 1937 та 1978 рр. Організація виборів у радянські часи.

Основні терміни / поняття: Віче, посадник, козацька демократія, військова рада, станове суспільство, Кирило-Мефодіївське братство, Українська революція 1917–1921 рр., Центральна Рада, універсал, радянська конституція, формальна демократія.

Завдання для виконання: У разі відсутності здобувача на занятті виконані письмово завдання надіслати на електронну пошту oksanamarkevich@ukr.net

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних термінів / понять.
3. Ознайомтеся зі статтею Світлани Шевцової «Буфет і танці, або Як проходили вибори в СРСР» від 24.10.2020.

СКАНУЙТЕ QR-КОД

Напишіть коротке Есе про свої враження про дану статтю. Як радянська / советська влада спотворила поняття вибори? Наскільки ця інформація актуальна для сучасного розвитку України.

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Які функції виконувало віче в Київській Русі? У яких містах вічеві традиції були найсильнішими?
2. Як обирався кошовий отаман на Запорізькій Січі? Які повноваження він мав?

3. Назвіть основні виборні посади Запорізької Січі та охарактеризуйте їхні функції.
4. Які демократичні принципи були закладені в організації Запорізької Січі?
5. Що таке станове суспільство? Які обмеження політичних прав воно передбачало?
6. Які демократичні ідеї пропагувало Кирило-Мефодіївське братство?
7. Які основні положення містилися в Універсалах Центральної Ради?
8. Які демократичні принципи були закріплені в Конституції УНР 1918 року?
9. Чим відрізнялися вибори в радянські часи від справжніх демократичних виборів?
10. Яке значення має вивчення історичних демократичних традицій для сучасної України?

Методичні рекомендації.

Відповідаючи на перше питання, слід дослідити витoki народовладдя у давньоруському суспільстві, зокрема традиції слов'янського віча як органу народного самоврядування. Проаналізувати функції віча. Визначити соціальний склад учасників віча (якщо такий був) та механізми прийняття рішень. Навести конкретні історичні приклади вічевих рішень та їхнього впливу на життя давньоруських земель. Оцінити значення вічевих традицій для формування української політичної культури. Яка українська дослідниця вічевої традиції вважала, що «українські міста і, головним чином, найбільший, найбагатший Київ, переживали той самий процес боротьби з князівською владою та патриціатом, який відбувався в Західній Європі і привів до утворення вільних міських громад у Франції, Німеччині, Італії»? Які у Вас думки з цього приводу.

Відповідаючи на друге питання, необхідно розкрити феномен козацької демократії як унікального явища в європейській історії XVI–XVIII століть. Детально охарактеризувати організацію влади на Запорізькій Січі: загальна козацька рада як вищий орган влади, принципи виборності всіх посад, рівність козаків перед законом. Проаналізувати виборні посади: кошовий отаман, військовий суддя, осавул, військовий писар, курінні отамани. Пояснити процедуру обрання та зміщення посадових осіб на загальній раді. Розкрити принцип «козацької вольності» та його вплив на політичну культуру. Порівняти козацьке самоврядування з іншими формами народовладдя того часу в Європі. За можливості оцінити вплив козацьких демократичних традицій на формування української національної ідентичності.

При підготовці до третього питання детально проаналізувати особливості станового суспільства в Російській та Австро-Угорській імперіях, де перебували українські землі. Розкрити систему обмежень політичних прав за станами: відсутність виборчих прав у селян, обмежена участь в управлінні для міщан, привілеї дворянства. Охарактеризувати демократичні ідеї в українській політичній думці: діяльність Кирило-Мефодіївського братства (ідеї національної рівності, федералізму, скасування кріпацтва), погляди Миколи Костомарова, Тараса Шевченка, Михайла Драгоманова на народовладдя та самоврядування. Проаналізувати вплив європейських революцій 1848 року на

розвиток демократичних ідей в Україні. Визначити роль «Руської трійці» та інших громадських організацій у поширенні демократичних ідей. Пояснити, чому демократичні ідеї в ХІХ столітті залишалися переважно теоретичними.

Відповідаючи на питання про демократичні ідеї в роки української революції, висвітлити процес національно-державного будівництва в період Української революції 1917–1921 років. Детально розглянути чотири Універсали Центральної Ради як етапи розбудови української державності. Проаналізувати демократичні принципи, закріплені в Універсалах: народний суверенітет, федералізм, права національних меншин, соціальні реформи. Вивчити Конституцію УНР 1918 року: поділ влади, широкі права громадян, виборча система. Порівняти конституційні проекти різних українських урядів.

При підготовці до п'ятого питання необхідно критично проаналізувати радянську модель «соціалістичної демократії» та її відмінність від справжньої демократії. Розглянути основні положення радянських конституцій України. Висвітлити організацію виборів у радянські часи: безальтернативність кандидатів, відсутність реальної конкуренції, тиск на виборців, фальсифікації результатів, формальний характер виборів. Порівняти декларовані конституційні права з реальною практикою (репресії, цензура, відсутність свободи слова та зібрань). Навести конкретні приклади суперечностей між конституційними нормами та практикою радянської влади. Пояснити, що таке формальна демократія та чому радянська система була її прикладом.

Семінарське заняття №6: Особливості процесів демократизації в сучасній Україні

Мета: Сформувати у здобувачів комплексне розуміння процесу становлення демократії в незалежній Україні, а також а також сформувати у здобувачів фахові компетентності, необхідні для викладання громадянської освіти, зокрема вміння інтерпретувати сучасні демократичні процеси України в освітньому середовищі, працювати з історичними джерелами та нормативно-правовими актами, застосовувати демократичні цінності у виховній роботі з учнями, формувати в них громадянську свідомість, критичне мислення та активну громадянську позицію.

ПЛАН

1. Декларація про державний суверенітет України. Демократичні перетворення в незалежній Україні.
2. Конституція 1996 р. Формування багатопартійності.
3. Євромайдан як демократична революція. Російська агресія та її вплив на демократію.
4. Українське законодавство про знищення символів тоталітаризму та деколонізація України.

Основні терміни / поняття: Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, Конституція, багатопартійність,

Помаранчева революція, Революція Гідності, Небесна Сотня, воєнний стан, декомунізація, деколонізація, національна пам'ять, громадянське суспільство.

Завдання для виконання: У разі відсутності здобувача на занятті виконані письмово завдання надіслати на електронну пошту oksanamarkevich@ukr.net

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних термінів / понять.
3. Опрацюйте Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» та «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». Коли вони були прийняті? Яке значення для утвердження демократичних традицій мають? Як ці процеси пов'язані з російсько-українською війною?
4. Які зміни відбулися у вашому місті/селі в рамках декомунізації (перейменування вулиць, демонтаж пам'ятників). Висловити свою думку щодо необхідності цих змін.
5. Проведіть дискусію: Чи є виправданими обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану?

Поточні контрольні запитання/завдання:

1. Назвіть, які демократичні перетворення відбулися в Україні у перші роки незалежності?
2. Назвіть основні розділи Конституції України 1996 року. Які демократичні принципи вона закріплює?
3. Що таке багатопартійність? Які основні політичні партії діють в Україні сьогодні?
4. Порівняйте Помаранчеву революцію 2004 року та Революцію Гідності 2013–2014 років. Що спільного і що відмінного?
5. Які були причини Євромайдану? Чому протести переросли у революцію?
6. Хто такі Небесна Сотня? Яке значення має пам'ять про Героїв для сучасної України?
7. Що таке декомунізація? Які закони про декомунізацію були прийняті в Україні?
8. Поясніть різницю між декомунізацією та деколонізацією. Чому обидва процеси важливі для України?
9. Які символи радянського тоталітаризму заборонені в Україні? Чому це важливо?
10. Як громадянське суспільство в Україні проявило себе під час Революції Гідності та російської агресії?

Методичні рекомендації.

Відповідаючи на перше питання, слід детально проаналізувати історичні передумови прийняття Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 року. Пояснити, чому Декларація стала правовою основою для проголошення

незалежності. Детально вивчити результати всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року (90,32% за незалежність). Охарактеризувати демократичні перетворення перших років незалежності: формування національних інститутів влади, перші багатопартійні вибори, створення національної валюти, розбудова Збройних Сил України, утвердження державної мови. За можливості оцінити значення здобуття незалежності для розвитку демократії в Україні.

Відповідаючи на питання про прийняття Конституції 1996 р. та формування багатопартійності, необхідно дослідити процес конституційного будівництва в Україні: конституційну кризу 1993–1995 років, діяльність Конституційної комісії, компроміси між різними політичними силами. Детально розглянути структуру та зміст Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року: преамбулу, 15 розділів, 161 статтю. Проаналізувати основні демократичні принципи, закріплені в Конституції: народний суверенітет, поділ влади, унітарна форма державного устрою, республіканська форма правління, широкі права і свободи громадян, місцеве самоврядування. Охарактеризувати процес формування багатопартійної системи в Україні: виникнення перших партій, розвиток партійної системи у 1990-х роках, формування основних ідеологічних напрямків (національно-демократичні, соціал-демократичні, комуністичні, ліберальні партії). Пояснити роль політичних партій у демократичному процесі. Порівняти партійну систему України з партійними системами розвинених демократій, виявити спільні та відмінні риси. Навести конкретні приклади впливу політичних партій на прийняття важливих державних рішень.

При підготовці до третього питання детально проаналізувати причини Євромайдану: авторитарні тенденції влади, корупція, порушення прав людини. Розкрити хронологію подій: мирні студентські протести, розгін протестувальників, масові акції (Революція Гідності), протистояння у січні 2014 року, трагічні події 18–20 лютого (Небесна Сотня). Пояснити, чому Євромайдан називають революцією: зміна влади, зміна політичного курсу країни, перемога демократичних цінностей. Визначити основні вимоги Майдану: європейська інтеграція, боротьба з корупцією, верховенство права, дострокові вибори. Проаналізувати російську агресію як відповідь на демократичний вибір українців: окупація Криму, початок війни на Донбасі, повномасштабне вторгнення. Дослідити вплив війни на демократичні процеси: введення воєнного стану та пов'язані з ним обмеження деяких прав, зміцнення громадянського суспільства, консолідація нації, виклики для свободи слова та опозиції в умовах війни. Навести конкретні приклади героїзму українців у захисті демократичних цінностей. За можливості оцінити, як Україна зберігає демократичні інститути навіть в умовах повномасштабної війни.

Відповідаючи на четверте питання, слід з'ясувати сутність декомунізації як процесу подолання тоталітарної спадщини. Проаналізувати основні положення цих законів: заборона комуністичної та нацистської символіки, перейменування населених пунктів та вулиць, демонтаж пам'ятників, відкриття архівів. Пояснити різницю між декомунізацією та деколонізацією: декомунізація — подолання радянської тоталітарної спадщини, деколонізація — звільнення від російського колоніального впливу на культуру, мову,

історичну пам'ять, ідентичність. Розкрити процеси деколонізації в сучасній Україні: відмова від російської мови в публічному просторі, перегляд історичних наративів, демонтаж пам'ятників російським діячам, перейменування вулиць після повномасштабного вторгнення. За можливості оцінити довгострокове значення декомунізації та деколонізації для розбудови демократичної, незалежної України з міцною національною ідентичністю.

Семінарське заняття №7: Місцеве самоврядування в демократичному суспільстві

Мета: охарактеризувати сучасний розвиток самоврядування в Україні, реформи, започатковані з 1997 року, особливості їх реалізації, основні здобутки та прорахунки останніх років, а також розкрити роль самоврядування у закладах освіти як важливого чинника формування демократичної культури, розвитку громадянської активності й відповідальності.

ПЛАН

1. Характеристика системи місцевого самоврядування в Україні
2. Повноваження та відповідальності органів місцевого самоврядування. Повноваження у сфері освіти.
3. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини
4. Гарантування місцевого самоврядування.
5. Самоврядування у закладах освіти.

Основні терміни / поняття: *Місцеве самоврядування, територіальні громади, районна рада, обласна рада, сільський голова, селищний голова, міський голова, староста*

Завдання для виконання: У разі відсутності здобувача на занятті виконані письмово завдання надіслати на електронну пошту oksanamarkevich@ukr.net

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних термінів / понять.
3. Ознайомтеся зі Статутом Ліцею №33 м Києва, затвердженим розпорядженням Голоосіївської районної в місті Києві державної адміністрації від 05.08.2024 № 424. Чи описано, як описано проведення виборів? Чи дозволено втручання органів державної влади та місцевого самоврядування у роботу навчального закладу? Чи діяли органи самоврядування у Вашому навчальному закладі. Як організувалося балотування та вибори? Яких принципів і порядку проведення виборів слід дотримуватись? Виділіть

Для ознайомлення зі Статутом
Ліцею №33 за QR-КОДОМ

найголовніше. Обґрунтуйте свою думку.

Контрольні питання до теми:

1. Що відносять до територіальних громад?
2. Назвіть повноваження сільського, міського, селищного голови?
3. Назвіть повноваження сільської, міської, селищної ради?
4. Як відбувається обрання голови районної та обласної ради?
5. Які є виконавчі органи рад та коло їх повноважень?
6. Охарактеризуйте повноваження місцевого самоврядування у галузі будівництва?
7. Охарактеризуйте коло повноважень органів місцевого самоврядування у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту?
8. Охарактеризуйте коло повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту населення?
9. З чого формуються доходи місцевих бюджетів?
10. В чому суть підзвітності і підконтрольності місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам?

Методичні рекомендації:

Здобувачі характеризують сучасне українське законодавство про систему місцевого самоврядування, основні принципи Європейської Хартії місцевого самоврядування. Студент вміє пояснити поняття: територіальна громада, ради, виконавчі органи місцевого самоврядування, виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад.

Здобувачі вміють аналізувати повноваження сільського, селищного та міського голови, старости, сільських, селищних, міських рад, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. Виключні повноваження органів місцевого самоврядування, делеговані державою на основі закону, повноваження, передані на договірній основі. Повноваження місцевого самоврядування за галузевим принципом.

Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини, формування бюджетів. Податки і принцип їх перерозподілу в державі, поняття дотаційності місцевих бюджетів. Участь держави у формуванні доходів місцевих бюджетів, доходи місцевих бюджетів, податки та збори.

Гарантування місцевого самоврядування, відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальною громадою, юридичними і фізичними особами. Підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам. Законодавче регулювання випадків дострокового припинення повноважень ради, місцевий референдум.

Семінарське заняття №8: Громадянська культура і роль громадянина

Мета: Сформувати у здобувачів розуміння громадянської компетентності як ключової характеристики активного члена демократичного суспільства, розкрити сутність громадянської культури та її складових, з'ясувати форми громадянської активності та участі у суспільному житті, усвідомити значення поваги до різноманітності та принципів інклюзивності, дослідити поняття європейської ідентичності та її роль у сучасному світі.

1. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства. Громадянський обов'язок
2. Громадянська активність. Участь у громадському житті.
3. Повага до різноманітності. Інклюзивність.
4. Європейська ідентичність.

Основні терміни / поняття: Громадянська культура, громадянська компетентність, громадянський обов'язок, громадянська активність, громадська організація, волонтерство, повага до різноманітності, інклюзивність, гендерна рівність, ейджизм, європейська ідентичність.

Завдання для виконання: У разі відсутності здобувача на занятті виконані письмово завдання надіслати на електронну пошту oksanamarkevich@ukr.net

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних термінів / понять.
3. Обговорити питання: чи можна поєднати національну українську та європейську ідентичність? Як це відбувається в інших країнах ЄС? Що означає «бути європейцем» для сучасної молоді людини? Які виклики стоять перед Україною на шляху до європейської інтеграції?
4. Написання есе на одну із запропонованих тем: «Що спільного між українськими та європейськими цінностями?», «Яке майбутнє я бачу для України в Європі?».

Контрольні питання до теми:

1. Що таке громадянська культура і чим вона відрізняється від політичної культури?
2. Які основні компоненти громадянської компетентності особистості?
3. Назвіть основні конституційні обов'язки громадян України.
4. Що означає «активна громадянська позиція»? Наведіть приклади.
5. Яка різниця між громадською організацією та громадським рухом?
6. Які традиційні форми громадської участі ви знаєте?
7. Що таке місцеві ініціативи? Наведіть приклади з вашого регіону.
8. Яку роль відіграє волонтерство в житті суспільства?
9. Поясніть різницю між різноманітністю та інклюзивністю.
10. Які три ключові принципи інклюзивного робочого середовища?
11. Що таке ейджизм і чому це проблема?

12. Як війна в Україні загострила питання інклюзії?
13. Які основні цінності становлять європейську ідентичність?
14. Які символи Європейського Союзу ви знаєте?
15. Чому для України важлива європейська інтеграція?
16. Як можна поєднати національну та європейську ідентичність?

Методичні рекомендації:

Розпочинаючи розгляд першого питання, слід з'ясувати історичні витоки поняття «громадянська компетентність», звернувшись до праць французьких просвітителів XVII–XVIII століть, які наголошували на потребі розвинутого громадянина з високою самосвідомістю для існування громадянського суспільства. Пояснити, що громадянська культура є вищим щаблем політичної культури, де суб'єкти політичного процесу керуються насамперед інтересами всього суспільства, а не лише приватними чи корпоративними цілями. Детально проаналізувати поняття громадянської компетентності як якісного рівня громадянської культури, що включає: знання про суспільні явища та тенденції розвитку, ціннісно-моральну позицію, уміння реалізовувати свої права та обов'язки. Розглянути досвід США та країн Європи у формуванні громадянської компетентності: курси громадянської освіти, інститути громадянського виховання, системи управління громадянською соціалізацією. Пояснити, чому результативність формування соціально активних і компетентних громадян є показником рівня розвитку та цивілізованості суспільства.

Детально вивчити основні конституційні обов'язки громадян України: захист держави, її незалежності та територіальної цілісності; шанування державних символів; проходження військової служби; незаподіяння шкоди природі та культурній спадщині; сплата податків і зборів; дотримання Конституції та законів. Обговорити, як ці обов'язки реалізуються на практиці та які виклики існують у їх виконанні.

Відповідаючи на питання громадянської активності та участі у громадському житті, необхідно розкрити поняття участі у житті суспільства як соціальної діяльності, що забезпечує життєздатність суспільства та сприяє розвитку його потенціалу. Використати метод «Займи позицію» для обговорення питань: що таке громадські організації та навіщо вони потрібні? Яка різниця між організаціями та рухами? Чи є ці об'єднання добровільними?

Розкрити поняття активної громадянської позиції як усвідомлено обраної життєвої позиції, що базується на громадянських цінностях та спрямована на ідеали демократичного суспільства. Охарактеризувати традиційні форми громадської участі: регулярна участь у виборах, активна діяльність у громадських організаціях, розв'язання соціально значущих проблем, контакти з органами влади, меценатство та фінансова підтримка.

Проаналізувати види та рівні місцевих ініціатив, використовуючи роботу з таблицями в групах. Обговорити питання: як заохотити громадян до активної участі, особливо якщо традицій участі не було або вони втрачені? Розглянути форми соціальної активності громадян: демонстрації, мітинги, пікети, акції протесту, марші. Застосувати метод «Мозковий штурм» для обговорення

прикладів громадянської непокори в Європі, Помаранчевої революції 2004 року та Євромайдану 2013–2014 років як проявів громадянської участі.

При підготовці до третього питання важливо з'ясувати сутність двох взаємопов'язаних, але різних понять: повага до різноманітності та інклюзивність. Повага до різноманітності – це визнання та прийняття відмінностей між людьми (вік, стать, культура, інвалідність, досвід, погляди, ідентичності), розуміння того, що унікальні характеристики роблять групу сильнішою. Інклюзивність – це процес активного включення та залучення всіх людей, створення безпечного простору, де люди почуваються цінними, можуть бути собою і мати можливість впливати на процеси.

Розкрити три ключові принципи інклюзивного робочого середовища: 1) рівний доступ – однакові можливості для найму, розвитку, кар'єрного зростання на основі компетенцій, а не упереджень; 2) повага і прийняття відмінностей – відсутність дискримінації за будь-якою ознакою; 3) можливість впливати і бути почутим – право відкрито висловлювати думки без негативних наслідків.

Відповідаючи на четверте питання, слід розпочати з пояснення поняття номадизму як сучасного феномену кочового (мобільного) способу життя, концепції вільного пересування по всій планеті без національно-територіальної обмеженості. Це допоможе зрозуміти контекст формування наднаціональних ідентичностей у глобалізованому світі.

Розкрити поняття європейської ідентичності як відчуття приналежності до спільної європейської культурної, політичної та цінностної спільноти. Відшукати інформацію про «Хартію Європейської ідентичності» (1973 р.), яка визначає чотири виміри європейської ідентичності: 1) спільність долі – взаємозалежність народів Європи у побудові мирного порядку; 2) спільність цінностей – толерантність, гуманізм, братерство, права людини, що беруть початок у класичній старовині, християнстві, Ренесансі та Просвітництві; 3) спільність життєвого простору – європейське громадянство з однаковими правами й обов'язками; 4) специфічна відповідальність – тільки через співробітництво Європа може ефективно вирішувати світові проблеми.

Пояснити основні аспекти європейської ідентичності: цінності та принципи (права людини, демократія, рівність, верховенство права); інтеграція (чотири свободи – пересування товарів, послуг, капіталу, людей); «єдність у різноманітності» (збереження національних культур при спільних європейських надбаннях); політична спільнота держав та громадян.

Особливу увагу приділити Україні та європейській ідентичності: прагнення України інтегруватися до ЄС, що означає зближення на рівні законів, правил та суспільних звичаїв; волю українського народу до європейської інтеграції, підтверджену переважною більшістю громадян; Угоду про асоціацію та процес вступу до ЄС як кроки до повної інтеграції та усвідомлення спільної європейської ідентичності.

Мета: Сформувати у здобувачів комплексне розуміння громадської думки як важливого демократичного інституту, розкрити механізми формування громадської думки та її вплив на суспільно-політичні процеси, з'ясувати роль засобів масової інформації у формуванні громадської думки, дослідити специфіку соціологічних опитувань як інструменту вивчення громадської думки, усвідомити значення мирних форм вираження громадської думки (мітинги, походи, пікети, страйки) у демократичному суспільстві.

ПЛАН

1. Громадянська думка. Формування громадянської думки.
2. Функції засобів масової інформації у суспільстві. Роль засобів масової інформації у формуванні громадської думки.
3. Вплив громадської думки на політику. Мирні демонстрації. Страйки.
4. Соціальні мережі і їх вплив на формування громадської думки.

Основні терміни / поняття: громадська думка, аналітична та конструктивна громадська думка, засоби масової інформації (ЗМІ), комунікатор, реципієнт, гласність, мітинг, похід (хода), пікет, страйк, акція протесту.

Завдання для виконання: У разі відсутності здобувача на занятті виконані письмово завдання надіслати на електронну пошту oksanamarkevich@ukr.net

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних термінів / понять.
3. Ознайомтеся з працею Єнін М. Н., Черних Г. А. Громадська думка. *Велика українська енциклопедія*. 24 травня 2024. URL: [https://vue.gov.ua/Громадська думка](https://vue.gov.ua/Громадська_думка) (дата звернення: 28.12.2025).
4. Проаналізувати одну актуальну новину з різних ЗМІ (3-4 джерела) та порівняти, як вона подається, які акценти робляться.

Контрольні питання до теми:

1. Що таке громадська думка? Коли вперше використали цей термін?
2. Назвіть та охарактеризуйте етапи формування громадської думки.
3. Перерахуйте основні канали вираження громадської думки.
4. Які функції виконує громадська думка у суспільстві?
5. Чому виявлення громадської думки є проблемним в авторитарних і тоталітарних режимах?
6. Які функції виконують засоби масової інформації у суспільстві?
7. Чому ЗМІ називають «четвертою владою»?
8. Які характерні риси ЗМІ в тоталітарному суспільстві?
9. Що таке гласність і яке її значення для розвитку суспільства?

10. Які права та обов'язки мають працівники ЗМІ у демократичному суспільстві?

11. Що таке страйк і чим він відрізняється від інших акцій протесту?

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на перше питання, здобувач розкриває сутність громадської думки як стану масової свідомості, притаманного соціальним групам, спільнотам або суспільству загалом. Пояснює, що громадська думка виражається в явних або неявних уявленнях, фактах, емоціях, оцінних судженнях щодо певної теми, суспільної проблеми, події чи процесів. Наголошує, що громадська думка є механізмом соціальної взаємодії, відображає колективну позицію громадян щодо проблем, які викликають загальний інтерес.

Виділяє основні етапи формування громадської думки: зародження індивідуальних думок – громадяни зіставляють знання про нове явище із власними інтересами та інтересами інших членів суспільства; обмін думками – під час спілкування виникають спільні судження, формуються групи з певним ставленням до явищ; кристалізація загального погляду – громадська думка спрямовує певну поведінку та дії; спад – зниження масового інтересу до проблеми, коли вона стає неактуальною; відмирання – думка перестає бути громадською, перетворюючись на роздрібнені судження окремих людей. Наводить конкретні приклади формування громадської думки в Україні: щодо європейської інтеграції, мовної політики, подій Революції Гідності, російської агресії.

Відповідаючи на питання про функції засобів масової інформації у суспільстві, необхідно розкрити роль засобів масової інформації у політичній системі сучасного демократичного суспільства. Пояснити, що під ЗМІ розуміють газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістику, інформаційні агентства, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації. Наголосити, що діяльність ЗМІ має важливі суспільно-політичні наслідки: характер масової інформації визначає значною мірою ставлення аудиторії до дійсності і напрям соціальних акцій. ЗМІ здійснюють серйозний вплив на суспільство, можуть сприяти прогресу або гальмувати його.

Детально аналізує характерні риси ЗМІ в тоталітарному суспільстві: вони стають жертвою тоталітарного режиму, втрачають якості вільної трибуни, але водночас виступають як засіб тоталітарного режиму. Інтенсивне використання ЗМІ – особливість тоталітарного режиму. Характерні риси ЗМІ у тоталітаризмі: надмірна централізація, безумовне підпорядкування центру, командні методи керівництва, придушення інакомислення та ініціативи, догматизм і прислужництво.

Розкрити концепцію ЗМІ як «четвертої влади» – вислів, що свідчить про своєрідність преси як влади. У демократичному суспільстві ЗМІ повинні бути діалектичне протилежним стосовно влади полюсом, а не тільки інструментом пропаганди. Публічне обговорення дій владних осіб – запорука того, що владою не будуть зловживати.

При підготовці до третього питання важливо з'ясувати конституційні основи права громадян на мирні зібрання. Пояснити, що мітинги, походи та пікети, які також можуть зватися демонстраціями, – це форми мирних зібрань, спрямовані на вираження ідей і думок, захищені Конституцією. Розглянути основні форми мирних зібрань. Пояснити, що право проводити мітинги, походи й пікети може обмежуватися. Зазвичай про такі заходи потрібно заздалегідь повідомляти в органи місцевої влади.

Детально вивчити поняття страйку як законного способу захистити вимоги працівників. Страйк – засіб врегулювання колективної суперечки, в ході якого працівники добровільно, повністю або частково припиняють роботу, щоб добитися виконання своїх вимог. Страйк – останній засіб досягнення мети й дозволяється, лише якщо внаслідок переговорів не досягли згоди. Право на страйк не є необмеженим.

Розкрити поняття акції протесту як масового, публічного заходу громадян, який проводиться з метою привернення уваги до нерегульованих проблем і супроводжується гаслами, застосуванням наочних засобів.

При підготовці питання про «Соціальні мережі і їх вплив на формування громадської думки» важливо розкрити феномен соціальних мереж як нового каналу комунікації, що кардинально змінив інформаційний простір у ХХІ столітті. Пояснити, що соціальні мережі – це онлайн-платформи та сервіси, що дозволяють користувачам створювати профілі, взаємодіяти один з одним, обмінюватися інформацією та контентом. Назвати основні соціальні мережі: Facebook, Twitter, Instagram, TikTok, Telegram, YouTube.

Може проаналізувати ключові характеристики соціальних мереж, що відрізняють їх від традиційних ЗМІ: горизонтальна комунікація, швидкість поширення інформації, інтерактивність. Проаналізувати негативний вплив і загрози соціальних мереж: дезінформація та фейкові новини, маніпулювання громадською думкою, втрата критичного мислення, кібербулінг і токсичність, залежність і психологічні проблеми (надмірне використання соціальних мереж може призводити до тривожності, депресії).

Семінарське заняття №10: Європейський досвід взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства

Мета: Сформувати у здобувачів комплексне розуміння європейських моделей взаємодії держави та громадянського суспільства, розкрити механізми партнерства між державними інституціями та недержавними організаціями в країнах ЄС, з'ясувати особливості розвитку громадянського суспільства в країнах Центральної та Східної Європи після падіння комуністичних режимів, дослідити інструменти партисипативної демократії та громадської участі, усвідомити значення досвіду європейських країн для розбудови громадянського суспільства в Україні.

ПЛАН

1. Концептуальні основи взаємодії держави та громадянського суспільства в Європі. Принципи субсидіарності та партнерства.

2. Інституційна структура громадянського суспільства в ЄС. Роль громадських організацій, соціального діалогу та місцевого самоврядування.
3. Інструменти партисипативної демократії в європейських країнах. Громадські бюджети, консультації, європейська громадянська ініціатива.
4. Досвід країн Центральної та Східної Європи. Трансформація та розбудова громадянського суспільства.
5. Виклики для громадянського суспільства в сучасній Європі та уроки для України

Основні терміни / поняття: громадське суспільство, принцип субсидіарності, партисипативна демократія (демократія участі), європейська громадянська ініціатива (ЕСІ), Лісабонський договір, громадський бюджет, громадські консультації, адвокація, концепція «доброго врядування», Європейська хартія місцевого самоврядування, Оксамитова революція, співаюча революція.

Завдання для виконання: У разі відсутності здобувача на занятті виконані письмово завдання надіслати на електронну пошту oksanamarkovich@ukr.net

1. Опрацювати тему за вказаними питаннями.
2. Записати визначення основних термінів / понять.
3. Як європейський досвід може бути корисним для розбудови громадянського суспільства в Україні?

Контрольні питання до теми:

1. Що таке громадянське суспільство і які його основні інститути?
2. У чому полягає принцип субсидіарності і як він реалізується в ЄС?
3. Що таке соціальний діалог і хто є його основними учасниками?
4. Які основні функції виконують громадські організації у демократичному суспільстві?
5. Що таке Лісабонський договір і які механізми партисипативної демократії він передбачає?
6. Що таке «Оксамитова революція» і «Співаюча революція»?
7. Які основні етапи розбудови громадянського суспільства пройшли країни Центральної та Східної Європи після 1989 року?
8. Як фінансуються громадські організації в країнах ЄС?
9. Що таке соціальне підприємництво і які його приклади в Європі?
10. Що таке концепція «доброго врядування» і які її основні принципи?
11. Які виклики стоять перед громадянським суспільством у сучасній Європі?

Методичні рекомендації:

Розпочинаючи розгляд першого питання, слід з'ясувати сутність громадянського суспільства як сфери самоорганізації громадян між сім'єю та державою. Пояснити, що громадянське суспільство включає недержавні організації, соціальні рухи, професійні об'єднання, профспілки, релігійні організації, медіа, волонтерські ініціативи, які діють для захисту приватних

інтересів та громадського блага. Розкрити поняття «третього сектору» як сукупності неурядових, неприбуткових організацій, що доповнюють державний (перший) та приватний комерційний (другий) сектори.

Проаналізувати еволюцію взаємодії держави та громадянського суспільства в Європі: від конфронтації (держава сприймає громадські організації як загрозу) через ігнорування до партнерства (держава визнає громадянське суспільство як партнера у вирішенні суспільних проблем). Наголосити, що сучасна європейська модель базується на принципі партнерства, за якого держава та громадянське суспільство співпрацюють у виробленні політики, наданні послуг, контролі за владою.

Детально розкрити принцип субсидіарності як один із фундаментальних принципів ЄС, закріплений у Маастрихтському договорі (1992) та Лісабонському договорі (2007). Субсидіарність означає, що рішення мають прийматися на найнижчому можливому рівні управління, найближчому до громадян, а вищі рівні (національний, європейський) втручаються лише тоді, коли нижчі рівні (місцевий, регіональний) не можуть ефективно вирішити проблему.

Відповідаючи на друге питання, необхідно детально розглянути структуру громадянського суспільства в європейських країнах. Пояснити, що інститути громадянського суспільства можна класифікувати за різними критеріями.

При підготовці до третього питання важливо детально розглянути конкретні механізми залучення громадян до прийняття рішень. Пояснити, що партисипативна демократія (демократія участі) передбачає не лише періодичні вибори, а постійну участь громадян у процесах управління на різних рівнях. Розкрити положення Лісабонського договору (2007), зокрема статті 11, яка закріплює механізми партисипативної демократії в ЄС.

Відповідаючи на четверте питання, слід детально проаналізувати унікальний досвід країн, які пройшли шлях від тоталітарних комуністичних режимів до демократії та членства в ЄС. Пояснити, що цей досвід особливо важливий для України, яка перебуває на подібному шляху трансформації.

Розпочати з характеристики громадянського суспільства за комунізму: тоталітарні режими систематично знищували незалежні організації, контролювали всі сфери життя через партійні та державні структури, створювали псевдо-громадські організації (офіційні профспілки, молодіжні організації, творчі спілки), які були інструментами контролю, а не справжнього самоврядування. Будь-яка незалежна діяльність жорстоко переслідувалася.

При підготовці до питання про виклики для громадянського суспільства в сучасній Європі та уроки для України проаналізувати сучасні загрози та виклики, з якими стикається громадянське суспільство навіть у розвинених демократіях Європи, та сформулювати уроки, корисні для України.

Питання на залік
з ОК «Основи демократії та громадянське суспільство»

1. Народовладдя як принцип демократичної системи
2. Сутність демократичної держави.
3. Легітимація влади народом.
4. Демократичне суспільство та його цінності в НУШ.
5. Форми здійснення безпосередньої (прямої) демократії, її характерні ознаки.
6. Поняття і форми представницької демократії.
7. Поняття референдуму, його види і порядок проведення.
8. Загальні збори здобувачів у закладах освіти. Статут школи / класу.
9. Поняття, ознаки громадянського суспільства.
10. Структура громадянського суспільства.
11. Ознаки та функції громадянського суспільства.
12. Особисті та політичні права людини.
13. Економічні, культурні та соціальні права людини
14. Доступ до публічної інформації. Електронне урядування та цифрові права
15. Права дитини. Права та обов'язки учнів
16. Вічеві традиції Київської Русі
17. Козацькі традиції самоврядування і військової демократії.
18. Виборні посади Запорізької Січі.
19. Демократичні ідеї в політичній думці України ХІХ ст. – поч. ХХ ст.
20. Обмеження політичних прав в період «довгого ХІХ ст.». Станове суспільство.
21. Демократичні ідеї в роки української революції.
22. Держані перетворення в Універсалах Центральної Ради.
23. Конституція УНР.
24. Радянські конституції 1919, 1929, 1937 та 1978 рр. Організація виборів у радянські часи.
25. Декларація про державний суверенітет України. Демократичні перетворення в незалежній Україні.

26. Конституція 1996 р. Формування багатопартійності.
27. Євромайдан як демократична революція. Російська агресія та її вплив на демократію.
28. Українське законодавство про знищення символів тоталітаризму та деколонізація України.
29. Характеристика системи місцевого самоврядування в Україні
30. Повноваження та відповідальності органів місцевого самоврядування. Повноваження у сфері освіти.
31. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини
32. Гарантування місцевого самоврядування.
33. Самоврядування у закладах освіти.
34. Громадянська компетентність особистості як проблема сучасного суспільства. Громадянський обов'язок
35. Громадянська активність. Участь у громадському житті.
36. Повага до різноманітності. Інклюзивність.
37. Європейська ідентичність.
38. Громадянська думка. Формування громадянської думки.
39. Функції засобів масової інформації у суспільстві. Роль засобів масової інформації у формуванні громадської думки.
40. Вплив громадської думки на політику. Мирні демонстрації. Страйки.
41. Соціальні мережі і їх вплив на формування громадської думки.
42. Концептуальні основи взаємодії держави та громадянського суспільства в Європі. Принципи субсидіарності та партнерства.
43. Інституційна структура громадянського суспільства в ЄС. Роль громадських організацій, соціального діалогу та місцевого самоврядування.
44. Інструменти партисипативної демократії в європейських країнах. Громадські бюджети, консультації, європейська громадянська ініціатива.
45. Досвід країн Центральної та Східної Європи. Трансформація та розбудова громадянського суспільства.
46. Виклики для громадянського суспільства в сучасній Європі та уроки для України.

Тестові завдання з ОК «Основи демократії та громадянське суспільство»

1. Виберіть вірне твердження: найбільш універсальним визначенням народовладдя можна вважати:

- А) право брати участь у громадських справах; справедливо організовані вибори, які позбавлені будь-якого насильства чи примусу;
- Б) надійний захист свободи думки, включаючи критику уряду, режиму, суспільства, пануючої ідеології і т.д.;
- В) існування альтернативних і часто конкуруючих між собою джерел інформації і переконань, виведених з-під урядового контролю;
- Г) всі наведені вище твердження можна вважати вірними;

2. Хто є джерелом легітимізації влади у демократичній державі?

- А) народ;
- Б) конституція;
- В) парламент;
- Г) армія;

3. Демократичними та антидемократичними є держави за формою...

- А) державного устрою;
- Б) державного правління;
- В) державного (політичного) режиму;
- Г) політико-адміністративного втручання;

4. Коли в давньоруських містах віча набули особливого поширення?

- А) V- VI ст.;
- Б) IV-V ст.;
- В) XI-XII ст.;
- Г) XIV-XV ст.;

5. Яка українська дослідниця вічевої традиції вважала, що «українські міста і, головним чином, найбільший, найбагатший Київ, переживали той самий процес боротьби з князівською владою та патриціатом, який відбувався в Західній Європі і привів до утворення вільних міських громад у Франції, Німеччині, Італії»?

- А) Н. Полонська-Василенко;
- Б) Н. Яковенко;
- Г) Л. Костенко;
- Д) В. Шандра;

6. Хто з українських дослідників вважав віча реліктами племінних сходів, на яких тон задавали боярська верхівка, «старші мужі». Вони маніпулювали настроями «простої чаді», провокуючи спалахи анархії, як це було у Києві 1068, 1113, 1157 рр.?

- А) Н. Полонська-Василенко;
- Б) Н. Яковенко;
- Г) О. Карліна ;
- Д) В. Шандра;

7. Яка подія, на думку українських дослідників, прискорила природний процес руйнування вічових начал?

- А) посилення князівської влади; Б) князівські міжусобиці;
В) татаро-монгольське нашествя; Г) виникнення козацтва;

8. Коли відбулася наступна подія: «...люди київські прибігли до Києва, і вчинили віче на торговиці і сказали, пославши (послів) до князя»: «Ось половці розсипалися по землі. Дай-но, княже, зброю та коней, і ми ще поб'ємося з ним». Але, Ізяслав цього не послухав».

- А) 1054 р.; Б) 1068 р.;
В) 1154 р.; Г) 1113 р.;

9. Хто з посадових осіб магістрату не обирався населенням?

- А) бурмістр; Б) радник;
В) війт; Г) лавник;

10. З якою періодичністю посадові особи магістрату звітувались перед народом про зроблену роботу?

- А) перед виборами; Б) раз на рік;
В) раз на три роки; Г) не звітувались;

11. Коли було прийнято Конституцію Пилипа Орлика?

- А) квітень 1710 р.; Б) травень 1710 р.;
В) квітень 1709 р.; Г) травень 1709 р.;

12. Визначте, кому належали перелічені посадові повноваження на Січі? Він був другою після кошового отамана посадовою особою в Запорізькому війську, його основний обов'язок - здійснення суду над козаками. Він періодично виконував обов'язки скарбника, призначав начальника артилерії і навіть заміщав кошового отамана як наказний отаман.

- А) Кошовий отаман; Б) Військовий суддя;
В) Військовий писар; Г) Військовий осавул;

13. Визначте, кому належали перелічені посадові повноваження на Січі?

Завідував канцелярією і вів усі письмові справи війська: надсилав накази по куренях і паланках, здійснював усі розрахунки, приймав укази і послання, що надходили на його ім'я.

- А) Кошовий отаман;
Б) Військовий суддя;
В) Військовий писар;
Г) Військовий осавул;

14. Виберіть правильне твердження. Маніфест про дворянське зібрання та вибори від 6 грудня 1831 року

- А) зменшував майнові вимоги дворян;
- Б) не поширювався на українське Правобережжя;
- В) не набув чинності;
- Г) надавав виборчі права жінкам;

15. Майновий ценз для участі у міських виборах згідно «Грамоти на права і вигоди містам Російської імперії» встановлювався на рівні...?

- А) сплата річного податку не менше 25 руб.;
- Б) сплата річного податку не менше 50 руб.;
- В) сплата річного податку не менше 75 руб.;
- Г) сплата річного податку не менше 100 руб.;

16. Віковий ценз для участі у міських виборах згідно «Грамоти на права і вигоди містам Російської імперії» становив ...?

- А) 21 рік;
- Б) 23 роки;
- В) 25 років;
- Г) 30 років;

17. Коли відбулося проголошення Української Центральної ради?

- А) 4 березня 1917 року;
- Б) 24 березня 1918 року;
- В) 4 квітня 1917 року;
- Г) 24 квітня 1917 року;

18. До якого виду повноважень органів місцевого самоврядування відносять затвердження регламенту ради?

- А) повноваження обласної державної адміністрації;
- Б) виключні повноваження органів місцевого самоврядування;
- В) передані державою на основі закону повноваження органів виконавчої влади;
- Г) повноваження, передані на договірній основі;

19. Доповніть речення. Виключні повноваження сільських, селищних, міських Рад вирішуються виключно...?

- А) сільським, селищним старостою, міським головою;
- Б) головою районної ради;
- В) на сесіях;
- Г) в комітетах за погодженням Верховної Ради України;
- Д) правильні відповіді відсутні;

20. Обрання голови ради, заступника голови районної ради та першого заступника, заступник голови обласної ради, звільнення їх з посади відбувається виключно на...

- А) пленарних засіданнях районної, обласної ради;
- Б) головою районної ради;
- В) сесіях;
- Г) в комітетах за погодженням Верховної Ради України;

21. Визначте, який рівень місцевого самоврядування у Польщі ВІДСУТНІЙ?

- А) гміна;
- Б) територіальна громада;
- В) повіт;
- Г) воєводство;
- Д) гміна і повіт;

22. Яким терміном дослідники позначають форму демократії, коли громадяни беруть участь у процесі прийняття управлінських рішень, в тому числі на місцевому рівні?

- А) «агліцидна демократія»;
- Б) «партисипативна демократія»;
- В) «американська демократія на місцях»;
- Г) «європейська демократія»;

23. Який з чинників сталого розвитку місцевого самоврядування визначають умови й межі відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації?

- А) екологічний;
- Б) економічний;
- В) систематичний;
- Г) соціальний;
- Д) економічний і соціальний;

24. Який з чинників сталого розвитку місцевого самоврядування утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки й благополуччя?

- А) екологічний;
- Б) економічний;
- В) систематичний;
- Г) соціальний;
- Д) суспільний;

25. Яка стаття Конституції України закріплює принцип народного суверенітету та форми його здійснення?

- А) Стаття 3;
- Б) Стаття 5;
- В) Стаття 8;
- Г) Стаття 32;

35. Який орган має право призначати всеукраїнський референдум щодо законопроектів про внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції України?

- А) Верховна Рада України;
- Б) Президент України;
- В) Кабінет Міністрів України;
- Г) Конституційний Суд України;

36. До якого інституту прямої демократії належить відкликання депутатів?

- А) Представницької демократії;
- Б) Безпосередньої демократії;
- В) Опосередкованої демократії;
- Г) Делегованої демократії.

37. Який принцип виборчого права забезпечує відсутність будь-яких форм контролю за волевиявленням виборців?

- А) Принцип загальності;
- Б) Принцип рівності;
- В) Принцип таємності голосування;
- Г) Принцип прямого виборчого права

38. Скільки років має постійно проживати на території України громадянин для реалізації пасивного виборчого права народного депутата України?

- А) 3 роки;
- Б) 5 років;
- В) 7 років;
- Г) 10 років;

39. Який тип референдуму проводиться для з'ясування думки виборців, але його результати не мають юридичної сили?

- А) Імперативний;
- Б) Конституційний;
- В) Консультативний;
- Г) Обов'язковий;

40. Хто може призначати всеукраїнський референдум щодо вирішення питань про зміну території України?

- А) Тільки Президент України;
- Б) Тільки Верховна Рада України;
- В) Президент або Верховна Рада;
- Г) Кабінет Міністрів України.